

GELLÉN KLÁRA

A színlelt szerződés meghatározó jegyei és egyéb ismérvei

A színlelt szerződések az érvénytelenség rendszerében az olyan ügyletek körébe sorolhatók, amelyek megkötése során a felek akarata valamilyen oknál fogva nem adekvát a megtett nyilatkozatukkal. Az érvénytelenséghez vezető okok olykor a fél/felek szándékán kívül esőek, nem tudatosak, de lehetnek tudatosak is, amikor kifejezetten az a szándék vezérli a szerződőket, hogy a nyilatkozat eltérjen valós akaratuktól. Színlelt szerződéseknél az utóbbi esettel találkozunk, hiszen ilyenkor mind a két fél tudatosan valódi szándékától eltérő nyilatkozatot tesz.

Jelen tanulmány célja feltérképezni azokat az ismertetőjegyeket, melyek akár normatív elemként, akár csupán a színlelt ügyletekkel rendszerint együtt járó ismérvként meghatározzák a színlelést. A tényállási jegyek összegyűjtésében a Polgári Törvénykönyv rendelkezésére nem hagyatkozhatunk, mivel annak szövegezése e tekintetben meglehetősen szűkszavú.¹ Ez részben érthető, hiszen olyan jogintézménnyel állunk szemben, melynek főbb jellemzői a magyar dogmatikai rendszerből egyértelműen levezethetők, s a jogalkalmazó számára is evidenciaként működnek. A szimuláció körül mégis gyakran támadnak olyan, olykor elméleti indíttatású, de főként gyakorlati problémák tisztázását célzó viták, amelyek azt mutatják, hogy talán nem felesleges kiemelni és elemezni azokat az objektív és szubjektív tényezőket, melyek a színlelt ügyletek minősítésénél relevanciával bírnak. Főként gyakorlati jelentőségük miatt említést teszünk a normatív elemek körébe ugyan be nem sorolható, de nyomatékkal bíró jegyeknek minősülő ismérvekről is. A tanulmány zárásaként, a felvázolt jegyek összegzésével egy normatív meghatározás megadásával is megpróbálkozunk.

1. A tényállás normatív elemei

A színlelés megállapításához feltétlenül szükséges adekvát „tényállási jegyeket” a dogmatikai jellemzők elemzésével, valamint a joggyakorlat tapasztalatainak ösz-

¹ Ptk. 207. § (6) A színlelt szerződés semmis; ha pedig az más szerződést leplez, a szerződést a leplezett szerződés alapján kell megítélni.

szegzésével gyűjthetjük össze. Ilyen metódust követő megközelítés eredményeképpen a színlelt szerződések karakterisztikus jegyeiként az *akarathiányra*, az *akarathiány tudatosságára*, a *szimulálás kétoldalúságára*, a *szinlelés szándékában és kinyilatkoztatott tartalmában való közösségvállalásra*, valamint a *látszatteremtés megvalósulására* mutathatunk rá.

Az egyes jegyek relevanciájáról kissé részletesebben:

a) *Az akarathiány*

Almási Antal „Kötelmi jog” című könyvében az ügyleti akaratnak két elemét, az ügylet *megkötésének tudatát*, és annak *szándékát* nevezi meg. Amennyiben ezek közül valamelyik, vagy mindkettő hiányzik, az ügyleti akarat hiányáról beszélhetünk. Az ügylet megkötésének tudata átfogja az *akarat kinyilvánításának* és a *joghatások beálltának* tudatát, az ügyleti szándék pedig *ezek óhaját*.²

Egy szabályosan megkötött szerződés esetében ez annyit tesz, hogy a szerződő fél tisztában van azzal, hogy akaratát kinyilvánítja, tájékozott az annak megfelelő joghatások vonatkozásában is, ezzel együtt mindkettőt kifejezetten kívánja, akarja. Hiányzik az akaratnyilvánítás tudata pl. álomban, hipnózisban, vagy zavart tudatállapotban tett nyilatkozat esetében; az akaratnyilvánítás szándéka pedig pl. a fizikai kényszer hatására megkötött kontraktusnál. A nyilatkozathoz kapcsolódó joghatás tudatának hiánya megtévesztésnél és tévedésnél, míg óhajának hiánya pl. a szerződés színlelésénél, vagy a komolytalanul tett nyilatkozatok esetében állhat fent.

Ha Almási elméletét levetítjük a színlelt ügyletekre, megállapíthatjuk, hogy az akarat kinyilvánításának tudata ezeknél megtalálható: a felek tisztában vannak azzal, hogy szerződéses akaratnyilatkozatot tesznek. (Más kérdés, hogy annak tartalmi valótlanságával is tisztában vannak.) Az akaratnyilvánítás szándéka is megállapítható, hiszen vagy így, vagy úgy, de a felek mégiscsak akarnak szerződni. (Pontosan azért, mert a kívánt célt csak így tudják elérni.)

A joghatások tudata ugyancsak fennáll, a felek tisztában vannak azzal, hogy milyen joghatások lesznek, lehetnek. Hiányzik viszont a joghatás „akarása”! A szerződő feleknél fennáll az akaratnyilatkozat tudata, szándéka és a joghatás tudata is, de nincs meg az „ügyleti hatás” szándéka, óhaja. Ezeknél az ügyleteknél *a felek akarata a szerződéssel együtt járó joghatásokra nem áll fenn*. Mindketten úgy kezelik a köztük létrejövő szerződést, hogy az valójában rájuk nézve ténylegesen jogokat és kötelezettségeket nem hárít, legalábbis a színlelt rész vonatkozásában nem.³

Ahogy Almásinál olvashattuk, ha az ügyleti akarat valamelyik eleme, az ügylet *megkötésének tudata*, vagy annak *szándéka* hiányzik, *akarathiányról* beszélhetünk. Jelen esetben, mivel hiányzik a szándék egyik tényezője, a *joghatás beálltának*

² ALMÁSI ANTAL: *Kötelmi jog*. Budapest, Tébe, 1926, 315–316. p.

³ Pl. az alacsonyabb vételár feltüntetésekor sem a felek egymás közötti viszonyában lesz hatása a módosított értéknek, hanem a színlelt tartalom a kivállalóval való kapcsolatában fejt ki hatását. A felek mindegyike tudja, hogy a vevő egyébként nem azzal a színlelt összeggel tartozik.

szándéka, következképp ezzel a megkötés, az ügyleti akarat egyik eleme is, mindenképpen akarathiány áll fenn.

b) *A tudatosság*

Csaknem akadémikus kérdésként merül fel ezek után, hogy *tudatos-e az akarathiány*, s ha igen, *mire terjed ki ez a tudatosság?*

A felek tudata átfogja, hogy a megkötött szerződés valójában nem jelent tényleges megállapodást, abból – illetőleg színlelt részéből – rájuk nézve jogok, kötelezettségek nem származnak. Tisztában vannak azzal, hogy a szerződésből eredően igényekkel egyikük sem léphet fel, úgy tekintik, mintha az létre sem jött volna, így az akarathiány részükről tudatos.⁴

Ez a tudatosság a joghatás hiányának tudatán kívül magában foglalja a másik fél akarathiányának ismeretét is, azt, hogy mindkettőjük akarata eltér a kifejezett akaratnyilatkozatban foglaltaktól. A felek között akarategység van a színlelés tekintetében. Fontos tényező, hogy a tudatos akarathiány a felek esetében ugyanarra nézve áll fenn, vagyis mindegyik fél ugyanabban a vonatkozásban színlel (lásd bővebben „szándékközösség” jellemző elemzésénél).⁵

Ugyanakkor az akarathiány azért is tudatos, mivel a nyilatkozattevő tisztában van azzal, hogy nyilatkozata nem fejezi ki az akaratát, tudatában van az akarat és a nyilatkozat eltérésének.⁶ Tudja, hogy nyilatkozata a valóságnak nem felel meg, esetleg mögötte egy másik szerződés húzódik meg. Itt az akaratnak a látszólagos ügylet joghatásaira vonatkozó hiánya, és az ügylet kinyilvánítására irányuló pozitív akarat találkozik. Ezen továbbmenve, a felek azt is tudják, hogy egy meghatározott okból – adott esetben pl. fedezetelvonás céljából – a szerződéskötés látszatát szükséges megteremteni. Más akarathibával összefüggő érvénytelenségi okoktól eltérően itt a felek között összhang van az *akaratuk*, a *célzott joghatás*, és az akarat *kinyilvánítása* tekintetében is. Viszont, ha csak az egyik félnél is nem volt tudatos akarathiány, a szerződés érvényes lesz, ezzel is védve a szerződő félnek a nyilatkozati (sőt bizalmi) elvre épülő érdekét (lásd még a „kétoldalúság” jellemzőnél).

Kolosváry Bálintnak az a megállapítása, miszerint szerződéskötéseknél a szerződéses akaratnak, mint szabad akaratnak kell jelen lennie,⁷ úgy véljük, a színlelt szerződéskötések esetében is igaz marad. A szabad akaratot itt sem éri sérelem, a

⁴ Pl. ha az eladósodott színész képességeivel arányban nem álló csekély fizetésért vállal szerződést, és kiköti, hogy felesége és lánya is foglalkoztassék, de utóbbiaktól a fellépést nem kérte az igazgató, nem színlelt az ügylet, mert az akarat a szerződés megkötésére irányult, még akkor is, ha az abszurdnak tűnik. (P.V.1601/1912)MD:76. Mbg.75.)

⁵ BH. 2001. 234: Ha viszont az egyik fél akarata a másik által felismerhetően nem irányult arra, hogy az adott vételáron a szerződést megkösse (másban nem állapodtak meg), úgy nem a szerződés érvénytelenségéről, hanem nem létező szerződésről van szó.

⁶ SZLADITS KÁROLY: *A magyar magánjog vázlatja I.* Budapest, 1937, 142. p.

⁷ KOLOSVÁRY BÁLINT: *A magyar magánjog tankönyve. Kötelmi jog. Családjog. Öröklési jog.* Budapest, Politzer Zsigmond és fia Könyvkiadó, 1904, 57. p.

szimulált ügyletet mindkét fél tudatosan, „szándékosan”, szabad akaratából akarja megkötni.

Savigny szerint: „mihelyt az akarat hiányzik, a nyilatkozat szükségképp semmis, és hatálytalansága nem tehető függővé attól, vajon ez akarathiany oka menthető-e vagy menthetetlen, vétkes-e vagy vétlen.” Unger gondolataival folytatva: „ezen semmisség nem a nyilatkozó kedvezése céljából állítatott fel, hogy hátránytól megóvassék, vagy hogy érdeke biztosíttassék, ... hanem természetes következménye a jogügylet egyik lényeges kelléke, az akarat hiányának.⁸ ... ha az akarat lényeges kelléke a jogügyletnek, melynek hiányában az ügylet szükségképpen semmis, úgy szükségképpen ipso jure semmisnek kell lennie a (hazug, tréfás) kieroszakolt nyilatkozatra fektetett szerződésnek is, mihelyt (a hazugságot, tréfát) az erőszak miatti színlelést bebizonyítom.”⁹

A fentiekkel ugyan egyetértve – tekintettel arra, hogy a színlelés semmisségi alapja mindkét fél akaratának hiánya – az olyan esetre, amikor valakit egy látszólagos ügylet megkötésére – akár pszichikai, akár fizikai- kényszerrel vesznek rá, felvethetőnek látunk egy olyan teóriát, mely figyelembe venné a tényállási elemek eme keveredését. Ennek értelmében esetleg felmerülhetne ilyen esetekre a szerződés jó erkölcsbe ütköző voltának megállapítása.¹⁰ (A BGB. kommentár is határozottan rögzíti, hogy a színlelt nyilatkozat elfogadása, vagyis a közös színlelés csak *szabad akaratból* történhet. A felek közötti megegyezés nem lehet befolyás hatására létrejövő.)¹¹

További kérdés lehet az olyan tényállás megítélése, melyben az egyik fél egy szerződés megkötését ténylegesen akarja, viszont a másik felet megtéveszti azzal, hogy csak színleléshez kell hozzájárulnia, így a megtévesztett fél a kontraktust színlelt ügyletként köti meg. Úgy véljük, ilyenkor a félrevezetett fél hivatkozhat az ügylet színleltetésére, amennyiben tőle a szerződés teljesítését követelik. Akarata szerint ugyanis ő valójában színlelt ügyletet kötött, és a nyilatkozatok értelmezésé-
ként minden körülmény arra utalt, hogy az ügyletet csak látszólag fogják megkötni. Ebben az esetben – úgy véljük –, a kontraktus a csalárd megtévesztő fél akarata ellenében, mint színlelt – érvénytelen – szerződés ítéltető meg.

c) A kétoldalúság

A színlelés megállapításának egyik sarkalatos kérdése, hogy az mindegyik szerződő félnél kimutatható legyen. Ha már valamelyik partner valós szándékainak a

⁸ Hivatkozva SZÁSZY-SCHWARZ GUSZTÁV: *Újabb magánjogi fejtegetések. Akaratlan szerződések.* Politzer Zsigmond és fia, Budapest, 1901, 310. p.

⁹ Uo. 307. p.

¹⁰ Természetesen ezek a szerződések mindenképpen érvénytelenek lennének (csupán az akarat-hiányhoz kapcsolódna még a színlelésre kényszerítés eleme is), azonban a befolyásolt helyzetben lévő fél megítélése így esetleg más színezetet kaphatna. (Pl. kártérítési kötelezettség esetén nem lenne azonos a felróhatóság, latba eshetne a felek eltérő szerepe a színlelés kialakulásában.)

¹¹ *Münchener Kommentar zum Bürgerliches Gesetzbuch.* C.H Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1993, 897. p.

szerződés megfelel, akkor nem beszélhetünk érvénytelen színlelt ügyletről. A szerződés érvényes lesz az abban foglaltak minden elemére, így az abból hármló jogokra és kötelezettségekre nézve is. A kétoldalúság így valójában azt takarja, hogy a szerződés bármelyik pólusán helyet foglaló személy szándékának színlelésre kell kiterjednie.¹² A szerződés megkötésére vonatkozóan mindegyik fél akarata hiányzik, illetőleg mindegyikük akarata a jogviszonyukban valójában egy másik szerződés rendelkezéseinek érvényesülésére vonatkozik.

Számtalan jogeset támasztja alá, hogy a színlelt szerződés semmisségének megállapítására akkor van lehetőség, ha kétoldalú színlelésről van szó.¹³

A tudatos akarathiany csak abban az esetben vezethet a szerződés semmisségéhez, ha mind a két oldalon, pontosabban, ha mindegyik szerződő félnél megállapítható.

Így a szerződés színlelt jellege, s annak semmis volta nem állapítható meg, ha több szerződő fél közül akár csak egy akarata is ténylegesen, valóságosan, tárgyszerűen az adott szerződés megkötésére irányul. Ennek a félnek a védelme fontosabb a többiek szándékánál, az ő akarata mintegy „felülírja” a többiekét, és egyben védi a szerződés érvényes működését.¹⁴

Ha tudatos akarathiany csak az egyik oldalon állapítható meg, az csupán *reservatio mentalis*, vagyis titkos fenntartás, amennyiben azt a másik fél nem ismeri fel. Az egyoldalú színlelés a szerződés érvénytelensége és értelmezése szempontjából közömbös.¹⁵

Itt merül fel a kérdés, hogy mi szükséges ahhoz, hogy *kétoldalú* tudatos akarathianyról beszélhessünk?

A kérdés megválaszolásához közelebb juthatunk, ha a német, olasz és az osztrák szabályozást is bevonjuk elemzésünkbe. Az említett jogokban nem csak a színlelés jogkövetkezményének deklarálását, hanem annak törvényi tényállását is megtalálhatjuk.

- *BGB. § 117. (1)*

Amennyiben egy akaratnyilatkozatot, amelyet egy másik féllel szemben kell megtenni, annak beleegyezésével színleg tesznek meg, úgy az semmis.¹⁶

- *ABGB. § 916. (1)*

Az olyan szerződési nyilatkozat, amelyet az egyik fél egy másikkal szemben, annak egyetértésével látszólag ad le, semmis.¹⁷

- *Codice Civile Art. 1414*

¹² BH1998. 547., BH.2000. 457.

¹³Pl. BH. 1998. 292.

¹⁴ BH. 2000. 457.

¹⁵ Fővárosi Bíróság.45.Pf.26 068/1997/5, BH.1997.583., Legfelsőbb Bíróság Pf. 21020/1997., BH.1998.292., BH.2000.457.,

¹⁶ BGB. Willenserklärung/Akaratnyilatkozat, §117 Scheingeschäft/Színlelt jogügylet (1) Wird eine Willenserklärung, die einem anderen gegenüber abzugeben ist, mit dessen Einverständnis nur zum Schein abgegeben, so ist sie nichtig.

¹⁷ ABGB § 916.(1) Eine Willensklärung, die einem anderen gegenüber mit dessen Einverständnis zum Schein abgegeben wird, ist nichtig. (...)

...a fenti tényállások alkalmazandók arra az egyoldalú nyilatkozatra is, melyek egy meghatározott személy felé irányulnak, és szimuláltak, mivel egyetértés van a nyilatkozó és az elfogadó fél között.¹⁸

Visszatérő elem a felek beleegyezésének hangsúlyozása. Úgy véljük, hogy ezen a mezsgyén haladva juthatunk el az általunk elvárt „kétoldalúsághoz”. E rendelkezések különválasztják a szerződéses akaratnyilatkozatot, mint kétoldalú jogügyletet, a nyilatkozatot tevő, és az azt elfogadó személy akaratnyilatkozatára. Abból kiindulva közelítenek, hogy amint egy szerződés is csak a két fél egyetértésével jöhet létre, úgy a szimulált ügylet is csak akkor lehet érvénytelen – és semmis –, ha a színlelésben a felek megegyeztek. Így ha az egyik fél kezdeményezi a színlelést, felvázolva annak kritériumait, a másik félnek azt el kell fogadnia.

A BGB a színleléshez határozottan megkívánja, hogy abba a másik fél beleegyezzen: ezáltal válik a színlelés kétoldalúvá. Azért is érdekes a megfogalmazása, hiszen sejteti azt is, hogy a színlelés nem feltétlenül mindkét fél érdekében történik. A tényállás kimerítéséhez elegendő, ha csak egyik fél érdekében színlelnek ugyan, de ahhoz a másik fél legalább a beleegyezés szintjén társul. (Úgy véljük, annak ellenére, hogy a mi Polgári Törvénykönyvünk szűkszavúan fogalmaz, a mögöttes tartalom nem különbözik a fentiekétől.) Az akaratnyilatkozat *elfogadáshoz kötöttségét* a német jog külön hangsúlyozza. Ez valójában azt takarja, hogy csak az elfogadáshoz kötött nyilatkozatok (kétoldalú jogügyletek), tipikusan a szerződések vonatkozásában állhat fenn a színlelés tényállása. Az elfogadáshoz nem kötött akaratnyilatkozatokra (pl. végrendelet, jutalom kitűzése stb.) történő analóg alkalmazás nem jön számításba. (Ha ezek színlelés alá esnek, akkor rájuk a BGB 116. §-ának – titkos fenntartás –, illetve 118. §-ának – komolytalan ügylet – szabályai alkalmazandók.) Mivel a színlelt nyilatkozat a címzett beleegyezésével kell leadásra kerülni, ebből következik, hogy legalább két embernek kell együttműködnie, hogy a színlelt nyilatkozat tényállása fennforogjon. Vagyis a BGB. 117. §-át a törvényhozó leszűkítve a tudatosan elfogadáshoz kötött akaratnyilatkozatokra alkalmazza.¹⁹

A német modellhez hasonlóan az olasz és az osztrák szabályozás is a felek egyetértéséhez köti a színlelt szerződés létrejöttét.

A kétoldalúság, azon túlmenően, hogy objektíve az összes fél színlelését feltételezi, nem utal egyértelműen arra, hogy közöttük egy szubjektív tudati kapocs, az *egyetértés* is megvan a színlelésre vonatkozóan. Nem foglalja magában azt, hogy a két fél egymás színleléséről tudva, egységes tartalommal köti meg kétoldalúan az ügyletet. (Életszerűtlen, de ez még jelenthetné azt is, hogy mind a kettő színlel, egymás színleléséről nem tudva, illetőleg mindkettő másra nézve, ami így csak két

¹⁸ Codice Civile. Capo.X.Della Simulazione. Art 1414.3.bek.:Le precedenti disposizioni si applicano anche agli atti unilaterali destinati a una persona determinata, che siano simulati per accordo tra il dichiarante e il destinatario.

¹⁹ ULRICH BAECK: *Das Scheingeschäft ein fehlerhaftes Rechtsgeschäft*. Würzburg 1988, 43–50, 172. p.

titkos fenntartás lehetne.) Úgy véljük, hogy az egyetértés meglétének többlettartalmát nálunk a joggyakorlat a „közös” kritérium megkövetelésével fedi le.

d) *A szándékközösség*

A felek között konszenzusnak kell létrejönnie a színlelés akarásában, s ezen túlmenően a színlelés tartalmi meghatározásában is. „Ha a nyilatkozó és az, akihez a nyilatkozat intézve van, egyetértenek abban, hogy a nyilatkozat nem komoly, a színlelés esetével van dolgunk.”²⁰

A kétoldalú színlelésre irányuló jogviszony egy olyan kapcsolatot tételez, amelyben a felek pontosan meghatározzák a színlelésük tartalmát. Teljesen egységes az akaratuk a színlelt szerződés elemeire vonatkozóan. A felek között *közös színleléssel* jön létre egy mindkettőjük akaratát lefedő látszólagos ügylet. Ha nem, akkor már nem beszélhetünk színlelt ügyletről.

A szubjektív jellemzők sorát tehát ki kell egészítenünk a „szándékközösség” ismertetőjegyével, vagyis a színlelt szerződést *kétoldalúan, szándékközösségben, tudatos akaratihánnyal* kötik meg a felek.

Több jogesetben is felmerül a közösség, mint a színlelés megállapításának egyik kiemelt feltétele, bár ennek tényleges tartalmáról, a színlelés egységes tartalmi vonatkozásairól ritkán esik szó. „A színlelés kétoldalú, tudatos magatartás, amikor a felek közös akarata arra irányul, hogy azt a szerződést, amely jognyilatkozataik alapján keletkezik, ne kössék meg. A felek közös akarata arra irányul, hogy azt a szerződést, amely jognyilatkozataik alapján keletkezik, ne kössék meg, illetőleg helyette más tartalmat, és más joghatást kiváltó szerződést kössenek.”²¹

Más esetben az „egyező szándék” elnevezéssel fedik le a színlelés egységes, közös tartalmát. „A színleltesség megállapításához mindkét fél egyező szándékkal történő színlelt akaratának bizonyítása szükséges. A színlelés ugyanis mindig tudatos és kétoldalú, a felek akarata arra irányul, hogy ne a tényleges szándékuknak megfelelő tartalmú szerződést kössenek.”²²

A fentiekben már láthattuk, hogy a német jogban normatív elemként kiemelt feltétel a felek közötti *egyetértés, kölcsönös megegyezés*. Sem a nyilatkozattevő, sem az elfogadó nem akarja a jogügyletthez kapcsolódó objektív következményeket. Egybehangzóan az akaratuknak megfelelő következményeket akarják, de nem a kifelé kinyilvánított nyilatkozatokhoz kapcsolódó joghatást. *Ulrich Baeck* fejtegetése szerint, mivel a nyilatkozat jogi következményei a valóságban nem állnak be, a BGB. 117. §-a nem a bizalomvédelem szabályozására épül: ha a nyilatkozat megtételében érintett címzett ismerte a látszatakaratot, semmiféle védelemre méltó bizalmat nem helyezett a nyilatkozat tartalmát illetően, ennek megfelelően ez a védelem nem terjed ki rá.²³ *Baeck* fogalmazásában a színlelés a felek önrendelke-

²⁰ SZLADITS: i. m. 143. p.

²¹ BH. 2000. 29.

²² Zala Megyei Bíróság 3.Pf.21/260/1999/4.

²³ BAECK: i. m. 48–50. p.

zésének negatív kifejeződése. A felek ekkor csupán – önrendelkezési jogukból eredően – a privátautónia negatív oldalából formálnak „gyakorlatot”, amikor egyetértenek abban, hogy objektív nyilatkozataiknak ne legyen hatása.²⁴ A nyilatkozatot elfogadó fél pusztá tudomása a szimulációról nem elégséges a színlelés tényállásának megvalósulásához, ahhoz a felek pozitív konszenzusára, megegyezésére van szükség. Ez a megegyezés nem minősül jogügyletnek, hanem csupán arra vonatkozó tényleges megállapodás, hogy a jogkövetkezményeket nem akarják, és azok köztük nem is állnak meg.²⁵

A feleknek tehát meg kell állapodniuk a színlelésben és annak tartalmában, közöttük egy hátsó, mögöttes megegyezésnek kell fennállnia a színlelés akarására vonatkozóan. Valójában ki kell „dolgozniuk” az elérni kívánt célt, és az ahhoz vezető utat.

e) A látszat

A színlelés, ahogy a neve is utal rá, csak akkor állapítható meg, ha a felek valamit másnak tüntetnek fel a külvilág számára, mint ami az a valóságban. Az eddig áttekintett szubjektív tényezők mellett, mint objektív tényállási elem, a színlelés megvalósulásához mindenképpen szükséges a „látszatteremtés” fennállása.

Nagyon fontos, hogy ezt a felek saját elhatározásból megtett, kifejezett látszólagos akaratnyilatkozataikkal megvalósítsák, így az túllép az akaratni stádiumon, és akaratnyilatkozat formájában realizálódva, külső tényállásként, mintegy akaratlagos látszatügyletként jelenik meg.

Ez a látszatteremtés tekinthető tehát a színlelés objektív feltételének. Ha a látszatot senki sem érzékeli, a szerződés akkor is semmis, hiszen nem attól válik színleltté, mert másra nézve valamilyen hatást gyakorolt. A külső érzékelő majd érdekeire figyelemmel hivatkozhat az ügylet semmisségére.

2. Egyéb meghatározó ismérvek

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a jellemzőket sem, melyek ugyan nem sorolhatók a színlelés tényállásának jegyeihez, a gyakorlatban mégis annak megállapításához nagyban hozzájárulnak, mivel a szimulációval rendszerint szorosan együtt járnak.

²⁴ Nizsalovszky Endre véleménye szerint az egyén jogrendtől kapott alábbi szabadságát lehet privátautónómiának nevezni: „A magánjog abból a felfogásból indul ki, hogy az egyes a magánviszonyait a legcélszerűbben önmaga szabályozhatja, és ezért széles körben engedte meg a magánosoknak, hogy jogviszonyaik keletkezése, tartalma és megszűnése felől maguk rendelkezhessenek. (THUR: *Allgemeiner Teil des Deutschen Bürgerliches Rechts. II.* 143.) NIZSALOVSKY ENDRE: Fogyatékos jogügyletek. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1933/2, 150. p.

²⁵ *Münch. Kom.* 898. p.

a) A megtévesztő szándék

Színlelés esetén „azért történik az ügyletkötés, hogy mások azt komolynak tekintsék”.²⁶ A szerződéseknél nem szokás vizsgálni, hogy mi vezette az alanyokat a szerződés megkötéséhez, valójában a cselekmény motívuma a polgári jogban nem bír olyan jelentőséggel, mint pl. a büntetőjogban. A színlelt szerződések fennállásának megállapításához ugyanakkor az egyik iránymutató szempont pontosan az, hogy volt-e olyan körülmény, amely miatt esetleg valóban felmerülhetett a felekben, hogy az ügyletet csak színleg kössék meg. A színlelt szerződés motívuma a bizonyításnál mintegy meghatározó körülményként merülhet fel (erről lásd még később a „Motívum” jellemzőnél).

Kérdéses azonban, hogy a színleléssel automatikusan társuló kifelé történő megtévesztési szándék, és maga a megtévesztés mindenképpen *szükséges elem-e* a tényállás megállapításához? A szerződés semmissége színlelés esetén abból kifolyólag nyer megállapítást, hogy a felek a szerződést nem akarták, így annak, hogy miért nem, milyen csalárd szándékból eredően, nincs meghatározó jelentősége. Ugyanúgy, ahogy annak sem, hogy megtévesztettek-e valójában valakit. Ennek csak a jogkövetkezmények levonása szempontjából van relevanciája a harmadik személy, esetleg hatóság vonatkozásában.

A szándék ugyanakkor mindegyik félnél szükségképpen fennáll, hiszen a színlelés tudatával együtt jár a külsők megtévesztésének célzata.

Baeck a megtévesztő szándék tekintetében szintén arra a következtetésre jut, hogy az nem tartozik a színlelés normatív fogalmához, így megállapításának nem is előfeltétele. Annak ellenére, hogy a látszatügyletek elhatárolásának általában döntő motívuma, még nem válik konstitutív tényállási elemmé.²⁷

Van azonban olyan nézet is, mely kifejezetten megkívánja a színlelt ügylet megállapításához a megtévesztő, csalárd szándék fennálltát. Eszerint színlelt ügylet csak akkor van, ha fennáll a harmadikak becsapásának szándéka. Ezen jegy nélkül nem lehet a látszatügyletet megkülönböztetni a komolytalanul tett jogügyletektől. *Kallimopoulos* szerint „ha egy jogügyletet mindkét oldalról azzal a szándékkal kötnék meg, hogy jogilag ne legyenek kötelezettségeik, de a szándék nélkül, hogy egy 3. felet becsapjanak, akkor nem színlelt ügyletről, hanem nem komolyan gondolt nyilatkozatról van szó.” Úgy véli, hogy a csalárd szándék fennállásának, illetve hiányának vizsgálata nélkül lehetetlen a színlelt és a nem komolyan gondolt nyilatkozatokat elhatárolni egymástól. Ebben a megközelítésben úgy látja, hogy ez különbözteti meg a mentalis reservatiót, a színlelt ügyletet, és a komolytalan nyilatkozatot:

Mentalis reservatio esetében a színlelő a másik szerződő felet akarja becsapni, színlelés esetében a szerződő felek egy harmadikat, a komolytalan ügyletnél pedig nincs megtévesztő szándék.²⁸ Természetesen ezek az elhatárolási szempontok

²⁶ SZLADITS: i. m. 143. p.

²⁷ BAECK: i. m. 102–106. p., *Münch. Komm.*, 899. p.

²⁸ KALLIMOPOULOS GEORGIAS: *Die Simulation im bürgerliches Recht.* Karlsruhe, 1966, 48. p.

helytállóak, az is igaz, hogy a komolytalan ügyletet egyébként nem lehetne elhárítani a színleléstől, de mégsem mondhatjuk, hogy a színlelés *csak* akkor állhat fenn, ha megtévesztési szándék társul hozzá. Ezért ez az elem nem tekinthető a színlelés normatív jellemzőjének. Viszont, ha az egyéb tényállási elemek nem segítenek, azokkal párhuzamosan a becsapási, megtévesztési szándék, mintegy felismerhetőségi, alátámasztási elemként, megerősítő bizonyítékként felhasználható a megállapításnál.

Összegzésként kimondhatjuk, hogy a színlelés megvalósulásához a megtévesztési szándék, holott azzal rendszerint együtt járó, de nem szükséges elem. Annak, hogy tényállási elemként elismerésre kerüljön, a gyakorlatban sem alakult ki az igénye.

b) *A motívum*

A felek a megtévesztést valamilyen indítástól motiváltan alkalmazzák. Ilyen ok lehet például valamilyen jogellenes *előny elérése*, vagy valamiféle, a felek számára *hátrányos jogi helyzet elkerülése*. Ahhoz viszont, hogy a színlelést megállapítsuk, nem szükséges, hogy ez a motiváció bizonyítást nyerjen, s az sem, hogy a megcélzott hatás valóban bekövetkezzen. Ennek csupán abból a szempontból van jelentősége, hogy a jogkövetkezmények, és a vagyoni viszonyok elrendezése megfelelően megtörténhessen.

Ismételten fontos megállapítani, hogy nem azért lesz semmis a színlelt ügylet, mert hátrányt okozott valakinek, vagy mert jogtalan előnyt hozott a feleknek.

Itt szükséges megjegyeznünk, hogy – ahogy Szászy-Schwarz mondja – a „színlelés nem szükségképpen dolusos”. Nem követek el a polgári tisztesség követelményeivel ellentétes cselekményt például azokban az ugyancsak Szászy-Schwarz által példaként felhozott egyoldalú színleléseknél sem, amikor „a betegnek, nehogy ellenmondásom által felizgassam, minden jogtalan igényeibe külsőleg belenyugszom, hogy felépülése után magaviseletemet kimagyarázzam; ha veszélyes támadás közben minden követelésre ráállok, hogy felszabadulva a kényszerhelyzet alól szavamat visszavonjam.”²⁹

Összegzés

Míndezek összefoglalásaként megállapíthatjuk, hogy a színlelés megvalósulásának igen fontos feltétele a szubjektív, akarati oldal sajátos jegyeinek kimerítése, valamint – ugyanilyen nyomatékkal – az objektív elem felmutatása.

- Szubjektív jegy:
 - a) akarathiány

²⁹ SZÁSZY-SCHWARZ: i. m. 308. p.

- b) tudatosság
 - c) kétoldalúság
 - d) szándékközösség³⁰
- Objektív jegy: látszatteremtés

Egy-egy színlelt ügylet megítélésénél nagyon fontos figyelemmel kísérni mind a szubjektív, mind az objektív oldalt. Pusztán azért, mert a „látszattal” találkozunk, még formálisan nem lehet színlelt ügyletnek tekinteni egy szerződést, ahhoz azt is bizonyítani szükséges, hogy ezt a felek közös akarat-elhatározással, egyetértve kötötték.

A színlelést jellemezhetjük ezen túlmenően azzal is, hogy a felek között egyrésztől kétoldalú akarathány áll fenn a látszólagos ügylet vonatkozásában, másrésztől akarategység, kölcsönös egyetértés van a látszat teremtésében. Mindez fennállhat akkor is, ha csupán az egyik félnek fűződik érdeke a színleléshez. Fontos, hogy a felek mellérendeltek, szabad akaratból döntenek a színlelés mellett.

Rudolf Jhering szerint a jog területén nem a logikai következtetés, nem a fogalmi analízis, a fogalmakkal való számítás a kizárólagosan helyes eredményre vezető módszer, hanem az életviszonyok, és a bennük rejlő gyakorlati szükségégek ismerete adja meg a jogi kérdések igaz kulcsát. Ha nem törekszünk kényszerűen definíciók, tételek, normatív megfogalmazására, hanem a vizsgált jogintézményhez a konkrét életviszonyok, a gyakorlati szükségszerűség oldaláról közelítünk, s így igyekszünk annak lényegi aspektusait feltárni, akkor azzal, hogy karakterizálni tudtuk a színlelést, megadtuk jellemzőit és fogalmi kritériumait, már el is értük célunkat.

Ha azonban mindenképpen definiálni kívánjuk a színlelt ügylet fogalmát, akkor két lehetőségünk van: vagy megfogalmazunk egy tömör, némileg deskriptív (leíró jellegű) meghatározást, ami a gyakorlatban általában jól használható, vagy eddigi részletes elemzésünk eredményeit egy normatív definícióban összegezzük.

A színlelés körülírására ennek megfelelően a következő meghatározásokat érezzük alkalmasnak:

- *A színlelés a felek közös akaratából történő látszólagos szerződéskötés, illetve*
- *Színlelt szerződésnek nevezük az olyan kétoldalú akaratnyilatkozatot, melyet a felek tudatosan, közös szándékkal úgy tesznek meg, hogy bár a benne foglaltak jogkövetkezményeit valójában nem kívánják, az ügylet megkötésével mégis ennek látszatát keltik.*

³⁰ BAECK a *Das Scheingeschäft ein fehlerhaftes Rechtsgeschäft* című munkájában a BGB 117. § (1) alapján a színlelés tényállási elemeiként a következőket nevezi meg: 1. Az akaratnyilatkozat elfogadáshoz kötöttsége 2. kölcsönös megegyezés 3. a színlelés kifejezése.

KLÁRA GELLÉN

THE KEY FEATURES AND OTHER CHARACTERISTICS OF
FRAUDULENT CONTRACTS

(Summary)

The aim of this study is to list and categorise the normative and other characteristics of fraudulent contracts. The subject of this research was the study of the legal practice for fraudulent transactions and the analysis of the relevant dogmatic and jurisprudential background. As a result of this analysis, the paper categorises the objective and subjective elements of fraudulence and then groups the features that generally accompany fraudulence, yet still not considered as key characteristics. The study highlights the internal legal factual elements of defective intention, wilfulness, bilateralism and privity as subjective features and describes their decisive nature in identifying fraudulence. At the same time, the paper places similar emphasis on the importance of misrepresentation as an objective element of legal fact. As a summary, the author provides the readers with a definition that covers the main aspects of the concept of fraudulent transactions.

In addition, typical yet not decisive elements of fraudulence are highlighted and described such as the intention of deception of outsiders and types of motivation and motives leading to fraudulence.